

ЎЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ЖОҒАРЫ БІЛІМ, ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯЛАР МИНИСТРЛИҒИ
ШЫРШЫҚ МЕМЛЕКЕТТИК ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ

ҚАЗАҚ ТІЛІ ПРАКТИКУМЫ

ОҚУ БАҒДАРЛАМАСЫ

Білім саласы:	100000 – Білім
Оқыту саласы:	110000 – Білім
Оқыту бағыты:	60110800 – Ана тілі мен әдебиеті (қазақ тілі және әдебиеті)

Шыршық-2024

Пән/модуль коды QozTilP 1204		Оқу жылы 2024/2025	Семестр 2	Кредиттер 4	
Пән/модуль түрі Міндетті		Оқыту тілі: Қазақ тілі		Апталық сағат 4	
1.	Пәннің аты	Аудитория жаттығулары (сағат)		Өзіндік білім (сағат)	Жалпы жүктеме (сағат)
	Қазақ тілі практикумы	60		90	120
2.	I. Пәннің мазмұны <i>Пәннің мақсаты</i> - негізгі теориялармен қаруландыру, ғылымның өткен тарихынан, қазіргі жайынан, алдағы проблемалардан мәлімет беру. Лингвистикадағы арнаулы әдіс, әдістемелердің сырын ашу, тіл білімінің басқа ғылымдармен байланысын анықтау, түрлі ағым, мектептермен таныстыру - аталған пәннің негізгі мақсаты. <i>Пәннің міндеті</i> - тіл теориясынан басталатын кейінгі тараулар қазіргі лингвистиканың негізгі бағытын, алдағы проблемаларды айқындауға арналған. Студенттер қазақ тілінің дыбыстық жүйесін, сөздердің көп мағыналылығын, орфоэпия, орфография мәселелерін, морфология мен синтаксистің зерттейтін объектітерін, сөз таптары, сөйлем мүшелері, сөздердің байланысу тәсілдері мен түрлері, жай және құрмалас сөйлем туралы толық мәлімет алып, сөйлемдерді фонетикалық, лексикологиялық, морфологиялық және синтаксистік талдауға үйренеді. II. Негізгі практикалық бөлім II.1. (Практикалық жаттығулар) 1-тақырып. Дауысты дыбыстар. Дауысты дыбыстар — дыбыстау мүшелерінің бірыңғай толық қатысуынан, фонациялық ауаның кедергісіз, еркін және баяу шығуынан жасалатын дыбыстар. Дауысты дыбыстар айтылғанда жақтың, еріннің, тілдің қатысу дәрежесіне қарай: ашық-қысаң, еріндік-езулік, жуан-жіңішке болып бөлінеді. 2-тақырып. Дауыссыз дыбыстар. Дауыссыз дыбыстар сөйлеу мүшелерінің бір-бірімен жанасуы немесе толық қабысуы арқылы пайда болатындығы. 3-тақырып. Буын және тасымал. Сингармонизм. Ассимиляция. Буын және оның түрлері. Тасымал буынға жіктеледі. Сингармонизм заңы. Ерін үндестігі. Ассимиляция (ықпал заңы). Ілгерінді, кейінді ықпал және тоғыспалы ықпалдар. 4-тақырып. Лексика саласы және оның қарастыратын				

мәселелері. Сөздердің тура және ауыспалы мағынасы.

Лексика. Сөздің тура және ауыспалы мағынасы, сөз мағынасын ауыстырып қолдану жолдары, олардың стильдік ерекшеліктері.

5-тақырып. Омоним. Синоним. Антоним. Омоним және сөздің көп мағыналылығы. Омограф, омофондар жайында түсінік. Синонимдік қатарлар, олардың қолданылу ерекшеліктері: бірыңғай мүше түрінде, қос сөз түрінде қолданылуы. Антоним және сөздердің болымды-болымсыз түрде айтылуы, олардың арасындағы айырмашылық.

6-тақырып. Тұрақты сөз тіркестері, олардың түрлері. Идиомалар мен фразалық тіркестер, олардың ойды дәл беруде алатын орны. Мақалдар мен мәтелдер, афоризмдер. Тұрақты сөз тіркестерінің стильге қатысы.

7-тақырып. Сөзжасам. Грамматика, стилистика, морфология.

Грамматика, стилистика, морфология. Сөз құрамы. Сөздің түбір мен қосымшадан тұратындығы. Қосымшаның түрлері. Жалғаулар, олардың сөз бен сөзді байланыстыратындығы.

8-тақырып. Қосымша. Жалғау. Жұрнақ.

Қосымшалардың жазылуы. Қосымшалар негізінде буын үндестігі мен дыбыс үндестігіне бағынып, айтылуы бойынша жазылатындығы: бұдан ауытқитын жағдайлар.

Жұрнақтар, олардың сөз түрлері және сөз жасам болып екі топқа бөлінетіндігі. Әр сөз табының сөз жасам жұрнақтары. Жалғау. Жалғаудың түрлері.

9-тақырып. Сөз тұлғасы, негізгі түбір, біріккен сөз. Қос сөз. Қысқарған сөз.

Сөз тұлғасы, оның түрлері. Негізгі түбір, оның белгілері. Туынды түрдің стильдік ерекшеліктері. Біріккен сөз туралы түсінік. Біріккен сөздердің емлесі.

Қос сөздер туралы түсінік. Қос сөздердің дефис арқылы жазылатындығы. Қос сөздердің стильге қатынасы, емлесі

Қысқарған сөздер. Күрделі атауларды ықшамдап айтудың тәсілі - қысқарған сөздер екендігі. Қысқарған сөздердің жасалу жолдары.

10-тақырып. Сөз таптары. Зат есім. Зат есім жұрнақтары.

Сөз таптары. Зат есім. Жалпы есім мен жалқы есім. Жалқы есімнің бас әріппен жазылуы. Күрделі атауларды бас әріптен бастап жазудағы ерекшеліктер, олардың себептері. Жалқы есімдерде тырнақшаның қолданылуы.

Көптік мағына, оның берілу жолдары: морфологиялық тәсіл, аналитикалық тәсіл, лексикалық тәсіл.

Тәуелдік мағына, оның берілу жолдары: жұрнақ арқылы берілуі, тәуелдік жалғау арқылы берілуі. Тәуелдік жалғауын басқа омоним қосымшалардан ажырату.

Септік жалғау және септік шылау. Септіктің түрлері, жалғаулары. Септік жалғаулардың фонетика-морфологиялық варианттары. Тәуелді

септеу.

Жіктік жалғау, оның жақтық мағыналары мен жекеше, көпше түрлері. Есімдердің жіктелуі мен етістіктің жіктелуі. Олардың арасындағы айырмашылық. Көмекші есімдер

11-тақырып. Сын есім туралы жалпы түсінік. Сын есімнің шырайлары.

Сын есім. Сапалық сын есім мен қатыстық сын есім, дара және күрделі сын есімдер. Күрделі сын есімнің жасалу жолдары, емлесі. Шырайлардың түрлері жасалу жолдары. Шырайлардың стильдік мәні. Сын есімнің заттануы.

12-тақырып. Сан есім және оның мағыналық түрлері.

Сан есім. Дара сан есім мен күрделі сан есім. Сан есімнің емлесі. Сан есімнің мағыналық түрлері.

13-тақырып. Есімдік және оның мағыналық түрлері.

Есімдік. Оның түрлері, бір-бірінен айырмашылығы, жасалу жолдары.

14-тақырып. Етістік. Етістіктің түрлері. Етіс категориясы

Етістік. Салт етістік және салт етістіктің болымсыз түрі, оның берілу жолдары, стильге қатысы. Етіс категориясы.

15-тақырып. Көсемше. Есімше Көсемше, тұйық етістік, бұлардың жасалу жолдары, бір-бірінен айырмашылығы. Есімшенің түрлері.

16-тақырып. Етістіктің райлары. Ашық рай, оның шаққа қатынасы. Бұйрық, шартты, қалау райлары, олардың жасалу жолдары, бір-бірінен айырмашылығы.

17-тақырып. Үстеу және оның мағыналық түрлері.

Үстеу. Негізгі, туынды түрлері. Туынды үстеулердің жасалу жолдары. Үстеудің көмекші есіммен, шылаумен ұқсастығы, оны ажырату амалдары.

18-тақырып. Шылау. Жалғаулық шылау, оның мағыналық түрлері. Демеулік шылаулар, олардың тұлғалық, мағыналық ерекшеліктері. Демеулік шылауларды тұлғалас қосымшалардан айыра білу.

19-тақырып. Одағай. Еліктеуіш сөз Одағайлардың түрлері. Еліктеуіш сөздер және оның мағыналық түрлері.

20-тақырып. Синтаксис туралы мәлімет. Сөз тіркесінің, сөйлем түрлерінің грамматикалық құрылымын зерттейтін ілім синтаксис екендігі. Синтаксистің басты-басты салалары

21-тақырып: Сөз тіркесінің синтаксисі. Сөз тіркесінің құрамы мен құрылысы. Сөз және сөз тіркесі. Сөз тіркесіне, сөйлем материалдарына арнау болатын - сөз. Сөз тіркесінің құрамы: литафоралық тіркес, тұрақты тіркес. Сөз тіркесінің бағыныңқы және басыңқы сыңарлары, жай сөз тіркестері және күрделі сөз тіркестері.

Түйдекті тіркестер: күрделі етістіктер тобы, күрделі есімдер тобы, тұрақты тіркестер тобы. Тұрақты тіркестердің түрлері: идиомалық тіркестер мен фразалық тіркестер.

22-тақырып. Сөздердің тіркесу тәсілдері мен байланысу

формалары. Сөз тіркесін топтастыру туралы. Жалғаулар, шылаулар, сөздердің орын тәртібі, интонация, синтетикалық байланыс, аналитикалық байланыс. Сөздердің синтаксистік байланысу формалары: қиысу, матасу, меңгеру, жанасу, қабысу. Сөз тіркесін топтастыру тіркесу қабілетіне қарай екі топқа бөлінуі: 1) есімді сөз тіркестері; 2) етістікті сөз тіркестері.

23-тақырып: Сөйлемнің түрлері. Жай сөйлемдер түрлаулы мүшелердің қатысына қарай түрлері. Сөйлемдердің айтылу мақсатына қарай: хабарлы, сұраулы, бұйрықты және лепті түрлері.

а) атаулы; ә) толымды; б) толымсыз; в) жақты; г) жақсыз болып бөлінетіндігі.

24-тақырып: Сөйлемнің түрлаулы және түрлаусыз мүшелері Бастауыш. Бастауыштың түрлері мен жасалу жолдары. Толықтауыш, Анықтауыш. Айқындауыш. Пысықтауыш және оның жасалу жолдары

25-тақырып: Сөйлемнің бірыңғай мүшелері. Оқшау сөздер Жалпылауыш мүше. Сөйлем мүшелерінің орын тәртібі. Қаратпа, қыстырма, одағай сөздер.

26-тақырып: Құрмалас сөйлем синтаксисі. Жай сөйлемдердің құрмаласу тәсілдері Құрмалас сөйлем синтаксисі, оның анықтамасы мен объектісі. Жай сөйлемдердің көсемше, есімше, шартты рай, шылаулар арқылы құрмаласуы, жай сөйлемдерді құрмаластыруда интонацияның қызметі, құрмалас сөйлем компоненттерінің орналасу тәртібі.

27-тақырып: Салалас құрмалас және оның жасалу жолдары. Ыңғайлас салалас, қарсылықты салалас, түсіндірмелі салалас, себеп-салдар салалас, талғаулы салалас, кезектес салалас құрмалас сөйлемдер және олардың түрлері.

28-тақырып: Сабақтас құрмалас және оның жасалу жолдары. Шартты бағыныңқылы сабақтас, Қарсылықты бағыныңқылы сабақтас, Мезгіл бағыныңқылы сабақтас, Амал бағыныңқылы сабақтас, Себеп бағыныңқылы сабақтас, Мақсат бағыныңқылы сабақтас, Түсіндірмелі бағыныңқылы сабақтас құрмалас сөйлемдер

29-тақырып: Аралас құрмалас сөйлем. Бөгде сөз және оның түрлері. Аралас құрмалас сөйлем туралы түсінік және оның жасалу жолдары. Төл сөз бен автор сөзі. Төл сөз бен төлеу сөз және олардың тыныс белгілері.

30. Тыныс белгілері. Тыныс белгілері, түрлері мен қызметі, топтастырылуы - сөйлем саптауда келетін тыныс белгілері мен сөйлем ішінде келетін тыныс белгілері.

Практикалық жаттығулары мультимедиа құрылмалармен жабдықталған аудиторияда бір академиялық топта бір профессор-оқытушы тарапынан өтілуі қажет. Жаттығулар актив және интербелсенді әдістер көмегінде өтілуі, сәйкес түрде педагогикалық

және ақпарат технологиялардан қолдану мақсатқа сай.

III. Өзіндік білім және өзіндік жұмыстар

Аудиториядан тыс уақытта орындалатын өзіндік жұмыстар төмендегі критерийлер бойынша орындау ұсынылады:

- Конспект жазу;
- Глоссарий түзу;
- Индивидуал және ұжымдық жұмыс;
- Кейс-тапсырмаларын орындау;
- Тақырыпты портфолиолар түзу;
- Интернет желісінен материалдар топтау;
- Тақырыпқа сай кестелер дайындау;
- Реферат жазу;
- Презентация (слайд) жасау;

Білім бағытының (мамандық)тың негізінен келіп шығып, өзіндік жұмыстарының басқа түрлерінен де пайдалануға болады.

Өзіндік білім үшін ұсынылатын тақырыптар:

1. Дыбыстардың акустикалық және артикуляциялық қасиеттеріне қарай бөлінуі.
2. Буын және оның түрлері.
3. Үндестік заңы.
4. Пунктуация ережесі.
5. Сөздердің тура және ауыспалы мағынасы.
6. Омоним, антоним, синоним.
7. Тұрақты сөз тіркестері және олардың жасалу жолдары.
8. Морфология. Сөздің құрамы. Түбір мен қосымша.
9. Біріккен сөздер мен қысқарған сөздердің жасалуы.
10. Жұрнақ және жалғау және олардың жасалуы.
11. Зат есім, сын есім, сан есім, есімдік және олардың жасалуы.
12. Етістік. Етістіктің түрлері. Етістіктің шақтары мен райлары.
13. Үстеу және рның мағыналық түрлері.
14. Шылау, Одағай және еліктеуіш.
15. Синтаксис. Сөздердің өзара байланысу тәсілдері мен формалары.

3.

IV Пәнді оқыту нәтижесінде (қалыптасатын компетенциялар)

- қазақ тілінен алынған теориялық білімдерді практика жағынан қаруландыру керек. Сондай-ақ, ана тілі практикумын лингвистикалық

	тұрғыдан практикалық жақтан талдай алу және білу қажет. - лингвистиканың жалпы тілдік теориясы болып табылатын бұл пән негізгі теориялармен қаруландыру, ғылымның өткен тарихынан, қазіргі жайынан, алдағы проблемалардан мәлімет бере отырып дағдыға ие болу керек. - лингвистикадағы арнаулы әдіс, әдістемелердің сырын ашу, тіл білімінің басқа ғылымдармен байланысын анықтау тілдің даму заңдылықтары, жазу жұмысындағы қате-кемшіліктерін жойып, сауатты жазуға үйрету; әдеби тіл нормасында дұрыс сөйлеуге, мәнерлеп оқуға жаттықтыру; талдау әдістерін сұрыптап қажетті түрге келтіруді айқындайтын іскерлікке ие болу керек. - зерттеушілік; - ақпараттық; - коммуникативтік компетенцияларды меңгеруі қажет.
4.	V. Оқыту технологиялары мен әдістері: • интербелсенді әдістер; • тақырып бойынша кейс-сатдилар • семинарлар (СТО, проблемалы оқыту, сұрақ-жауап, т.б.); • топтық жұмыс; • презентация жасау.
5.	VI. Кредиттерді алу үшін талаптар: Пәнге тиісті теориялық және әдістемелік ұғымдарды толық игеру, талдау нәтижелері бойынша дұрыс шешім қабылдау, үйреніліп жатқан тақырып бойынша өзіндік ой-пікір айту және ағымдағы, аралық бақылау қалыптарында берілген тапсырмаларды орындау, қорытынды бақылау бойынша жазбаша жұмысты тапсыру.
6.	VII. Негізгі және қосымша оқу әдебиеттер мен ақпарат деректері Негізгі әдебиеттер: 1. Бектұров Ш.К. Қазіргі қазақ тілі (фон., лек., морф., синт.). Алматы, 2006. 2. Байкабилов У., Дуйсебаева Д. Қазіргі қазақ әдеби тілі. Ташкент.2021. 3. Байкабилов У. Қазіргі қазақ әдеби тілі. Ташкент. 2023. Көмекші әдебиеттер: 4. Байкабилов У., Дуйсебаева Д. Қазіргі қазақ әдеби тілі. Ташкент.2013 5. Балақаев М. Қазіргі қазақ тілі. Алматы, 1992. 6. Жапбаров А., Әділбекова Ж. Қазақ тілі сабақтарындағы жаттығу мен талдау жұмысының әдістемесі. Алматы, 2002. 7. Исаев С. Қазіргі қазақ тіліндегі грамматикалық ұғымдар. Алматы, 1992. 8. Жапбаров А., Ә.Пазылов, Қ.О.Өтеген. Қазақ тілі сабақтарында жаттығу жүргізу әдістемесі. Шымкент, 2000. Ақпарат ресурстары:

	http://www.edu.uz http://www.uzedu.uz http://www.gov.uz www.pedagog.uz www.cspi.uz www.pedagog.uz www.edu.uz www.natlib.uz (A.Navoiy nomidagi O'z.MK) www.ziyonet.uz - Ziyonet axborot-ta'lim resurslari portali
7.	Шыршық мемлекеттік педагогика университеті тарапынан істеп шығылған және университет Кеңесінің 2024 жыл “ <u>28.08.</u> ” <u>1</u> дағы қаулысымен бектілген.
8.	Пән/модуль үшін жауапкерші және бағдарлама авторы: У.Байқабылов – ШМПУ-дің, “Өзбек тіл білімі” кафедрасы доцент м.а.
9.	Пікір білдірушілер: Б.Бекниязов – НМПИ-дің, “Қазақ тілі және әдебиеті” кафедрасы доценті, ф.ф.ф.д. (PhD) Б.Сайфуллаев – ТМПУ-дің, “Қазақ тілі және әдебиеті” кафедрасы оқытушысы.